

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nusmira Perenda

Okoljski vidik oboroženih spopadov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nusmira Perenda

Mentorica: doc. dr. Jelena Juvan

Okoljski vidik oboroženih spopadov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

*Za strokovno pomoč in nasvete pri pisanju diplomske naloge se zahvaljujem svoji mentorici
doc. dr. Jeleni Juvan.*

*Največja zahvala gre mojim staršem in sestri, ki so vsa ta leta verjeli vame, mi pomagali in
me spodbujali.*

Okoljski vidik oboroženih spopadov

Nevojaški dejavniki, med njimi tudi okolje, ki lahko posledično vodijo v oborožen spopad so postali vedno bolj pomembna tematika ogrožanja varnosti, tako na ravni posameznika, na nacionalni ravni, kot tudi z vidika mednarodne varnosti. V preteklosti v najbolj intenzivnih oboroženih spopadih okolje ni bilo eden izmed pomembnejših vidikov, postopoma pa je postalo del varnostne teorije in tudi del mednarodnega prava. V diplomskem delu sem pregledala varnostna tveganja in grožnje v sodobnem svetu in kakšno vlogo ima okolje. Raziskala sem v kakšni meri lahko mednarodna pravna določila sploh omejijo vpliv oboroženega spopada na okolje in če so res zadostna. Raziskala pa sem tudi drugi vidik okolja v oboroženem spopadu in sicer poznavanje okolja, kot določeno strateško prednost pred, med in po oboroženem spopadu. V tem delu sem se ukvarjala z geografskim prostorom, ki sem ga povezala s preteklimi primeri oboroženih spopadov iz različnih regij sveta in kakšen je bil njihov vpliv na okolje.

Ključne besede: oboroženi spopad, nevojaški dejavniki, okolje, varnostna tveganja.

The environmental aspect of armed conflicts

Non-military factors, including the environment that can lead to an armed conflict, have become an increasingly important security threat issue at the individual, national, and international level. In the past the environment was not one of the most important aspects, of armed conflicts but it gradually became part of the security theory and also part of international law. In the following diploma dissertation I also researched and presented the security risks and threats in the modern world and what kind of role has the environment. My next step was trying to figure out to what extent can international legal provisions and instruments, even limit the impact of the armed conflicts on the environment and if they are really sufficient. I have also explored the second aspect of the environment in the armed conflict. How the knowledge of the environment, can serve as a certain strategic advantage before, during and after the armed conflict. In this part I dealt with the geographical space that I linked to past examples of armed conflicts from different regions of the world and their impact on the environment.

Key words: armed conflict, non-military factors, environment, security risks.

KAZALO

1 UVOD	6
2 METODOLOŠKI OKVIR	7
2.1 Predmet proučevanja	7
2.2 Cilji raziskovanja	7
2.3 Hipotezi	7
2.4 Uporabljena metodologija	7
3 TEMELJNI POJMI	8
3.1 Oboroženi spopad	8
3.2 Vojna	8
3.3 Okolje	8
4 OKOLJE IN GROŽNJE SODOBNEGA SVETA	9
4.1 Varnostna tveganja in grožnje sodobnega sveta.....	9
4.2 Vpliv oboroženih spopadov na okolje	12
5. VOJNO PRAVO IN VARSTVO NARAVE IN OKOLJA V OBOROŽENIH SPOPADIH	16
5.1 Mednarodno pravne določbe in varstvo narave in okolja v oboroženih spopadih	16
5.2 Omejitve glede orožij	19
6. GEOGRAFSKI PROSTOR IN VOJNA	25
6.1 Geografski prostor	25
6.2 Primeri konfliktov in okoljski vidik	26
6.3 Vojna v Siriji (aktualni primer)	28
7 ZAKLJUČEK	30
8 LITERATURA	34

1 UVOD

Vojne ne povzročajo le uničenja človeškega življenja, temveč tudi uničevanje okolja, v oblikah stranske in namerne škode. Namerno škodo okolju so v preteklosti vojaški poveljniki izkoriščali predvsem, kot strateško prednost ali pa da bi do konca uničili nasprotnika. Posledice vojaških akcij in uničenja se kažejo v preoblikovanju pokrajin in mest, onesnaženosti voda in zraka. Istočasno pa so okoljski dejavniki, kot so podnebje in razpoložljivost naravnih in drugih virov, vplivali na vojaške strategije in vodenje vojne.

Viri, kot so ozemlje, strateške surovine, energenti, voda in hrana, so sicer le redko, edini in glavni vzrok nasilnih konfliktov. Vendar pa je jasno, da lahko izkoriščanje naravnih virov in s tem povezanih okoljskih obremenitev, postane pomemben dejavnik nasilja, saj je preživetje neke države in njenega naroda odvisno od teh sredstev iz okolja. V preteklosti so države za ohranitev stabilnosti teh virov uporabljale različna sredstva, med njimi tudi kemijsko in jedrsko orožje. Razvoj kemičnega orožja je privedel do širokega nabora različnih kemikalij, ki se lahko uporabljajo tako v vojaške, kot civilne namene, a je ob enem povzročil tudi nepredvideno okoljsko škodo. Z izumom orožja za množično uničevanje se je vpliv vojne na okolje še povečal. Medtem ko se danes orožje za množično uničevanje uporablja bolj za ustrahovanje nasprotnika, je njegova uporaba med drugo svetovno vojno povzročila znatno okoljsko škodo, velike človeške izgube in praktično izbrisala številne gozdove in divje živalske vrste. Uporaba jedrskega orožja ima na okolje neposreden in posreden vpliv. Neposredno, fizično uničenje zaradi eksplozije, ali posredno, kot poškodba biosfere zaradi ionizirajočega sevanja.

Vojna popolnoma spremeni naše vrednote in način razmišljanja. Kadar se spopademo z dejansko ali zaznano grožnjo, postanejo vsa dejanja, še tako grozljiva, sprejemljiva ali celo rutinska. Eden izmed prvih občutkov, ki jih zavržemo v takšni situaciji, je prav varstvo okolja. Kadar gre za življenje ali smrt, le redko kdo razmišlja o okoljskih posledicah. Imamo nekako predstavo, da so človeška bitja ločena od svojega okolja in da je s temeljito vojaško pripravo in vsemi vojaškimi sredstvi, ki so nam na voljo, najprej potrebno rešiti človeško življenje, kasneje pa poskrbeti za sekundarne stvari, kot je v tem primeru okolje. Že v času vojne, v času oboroženih spopadov, okolje trpi zaradi zanemarjanja, izkoriščanja, človeškega obupa in namerne zlorabe. Vse to so neposredni, takojšnji učinki, ki pa prinašajo dolgotrajne posledice.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet proučevanja

V diplomskem delu me zanima okoljski vidik oboroženih spopadov. Preučila bom mednarodnopravna določila, ki določajo kakšne so omejitve vojskovanja, na kaj se nanašajo in kako se upoštevajo v praksi. Predstavila bom tudi varnostna tveganja in grožnje v sodobnem svetu in kakšno vlogo ima okolje. Raziskala bom kakšno vlogo ima poznavanje okolja v oboroženih spopadih. Raziskala pa bom tudi kakšne so bile posledice nekaterih večjih oboroženih spopadov na okolje in kako so vplivale na pokonfliktno življenje ljudi.

2.2 Cilji raziskovanja

Cilji diplomske naloge so opredeliti temeljne pojme, raziskati in predstaviti vpliv okolja na oboroženi spopad in posledice, ki jih imajo oboroženi spopadi na okolje. Preučila bom mednarodnopravna določila na tem področju in vzroke zakaj jih je bilo potrebno vzpostaviti. V zaključku diplomske pa bom predstavila najpomembnejše lastnosti in potrdila zakaj je okoljski vidik vedno bolj pomemben v oboroženih spopadih sodobnega sveta.

2.3 Hipotezi

Za preučevanje izbrane tematike sem si izbrala dve hipotezi:

- 1. Razvoj humanitarnega (vojnega) prava in določitev omejitev glede orožij in načina vojskovanja je pripomogel k zmanjšanju posledic, ki jih imajo vojne na okolje.*
- 2. Kljub razvoju tehnologije, so posledice oboroženih spopadov na okolje še vedno velike, kar vpliva na demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice.*

2.4 Uporabljena metodologija

Pri pripravi in pisanju diplomskega dela sem uporabila več različnih znanstvenih metod proučevanja, odvisno od predmeta raziskovanja. Glavne metode, ki sem jih uporabila pa so:

- **Zbiranje, analiza, primerjava in interpretacija primarnih in sekundarnih virov:** primarni viri so predvsem pravni dokumenti, sekundarni pa knjige, strokovni članki,

eseji, internetni viri, diplomske naloge, magistrske naloge, doktorske disertacije in analiza video posnetkov.

- **Večinoma sem uporabljala teoretični pristop k pisanju diplomskega dela.**
- **Deskriptivna metoda:** na ta način sem predstavila okoljski vidik oboroženih spopadov in zakaj je vedno bolj pomemben.

3 TEMELJNI POJMI

3.1 Oboroženi spopad

Oboroženi napad na neko državo ali napoved vojne tej državi, usmerjen proti njeni teritorialni celovitosti in politični neodvisnosti. Od oboroženega spopada se razlikuje obmejni incident, izvršen v času miru, ki se ob upoštevanju načina izvedbe in moči uporabljenih sil, ne šteje za oborožen napad. Vojno pravo se danes uporablja v vsakem oboroženem spopadu mednarodnega značaja, ne glede na to ali ta ima vse vsebine vojne. Vse novejšje konvencije o vojnem pravu zamenjujejo v prejšnjem obdobju uporabljan naziv vojna, z nazivom oboroženi spopad (Rajk 2011, 13).

3.2 Vojna

Vojna je kompleksen, intenziven in masiven spopad med državami, vojaško-političnimi zvezami ali različnimi družbenimi silami znotraj države, v katerem se množično in organizirano uporablja nasilje in vodi oborožen boj za dosego določenih političnih, ekonomskih in vojaških ciljev razredov, držav ali narodov. Osnova vojne je oboroženi boj, vendar vojna ni omejena le nanj, temveč vključuje tudi druge oblike boja (politični, ekonomski, psihološki, moralni), zaradi česar gre za totalen spopad. Vojna je v svojem bistvu nadaljevanje politike (z nasilnimi sredstvi) in pomeni najbolj grobo obliko političnega boja (Rajk 2011, 13).

3.3 Okolje

Spremenjen in dopolnjen Zakon o varstvu okolja iz leta 2006 opredeljuje okolje kot tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja. Naravno okolje je sestav prvobitne in po človeku preoblikovane narave. Življenjsko okolje je del okolja, kjer je vpliv na

človeka neposreden. Grajeno in drugo tehnično okolje je po tem zakonu del okolja le kot dejavnik sprememb (Zakon o varstvu okolja 2006).

4 OKOLJE IN GROŽNJE SODOBNEGA SVETA

4.1 Varnostna tveganja in grožnje sodobnega sveta

Skozi zgodovino se je razširilo pojmovanje varnosti iz nacionalne varnosti tudi na druge ravni varnosti. Že med hladno vojno so nekateri znanstveniki sporadično opozarjali, da varnosti ni mogoče celovito obravnavati, ne da bi poleg njenih vojaških vidikov upoštevali tudi nevojaške, med katere spadajo tudi okoljske grožnje (Žabkar in Malešič 2014, 14).

Pri preučevanju varnosti ločimo ožje (tradicionalno) in širše (sodobno) pojmovanje koncepta varnosti. Do 1980-ih let sta na področju varnostno obrambne problematike prevladovala realistični in idealistični pristop. Realistični pristop je varnostno problematiko zožil na problem moči, medtem ko jo je idealistični pristop zožil na problem miru. S tem je bilo hkrati utrjeno pojmovanje, da je varnost vojaško-politični problem (Grizold 1999a).

Toda potrebno je poudariti, da se v današnjem sodobnem svetu poleg konvencionalne vojaške ogroženosti pojavljajo številne nove oblike, proti katerim je tradicionalna organizacija nacionalne obrambe neuporabna. Tukaj je predvsem govora o okoljskih in ekonomski virih ogrožanja, ki so bili v preteklosti zaradi prevlade vojaške ogroženosti v večini neupoštevani. Pred obdobjem hladne vojne je bila konvencionalna vojaška ogroženost, največja grožnja varnosti tako posameznika, držav, kot tudi mednarodne skupnosti, ostale nevojaške grožnje so bile kar nekako spregledane. Odnosi med državami pa niso edini, ki lahko ogrožajo varnost, ampak lahko ta grožnja izhaja tudi iz odnosa med človekom in naravo. Če pride do skrhanih odnosov me človekom in naravo, se ti najprej kažejo kot ekološke posledice, kasneje se razvijejo v ekonomske posledice, ki pa se že lahko pretvorijo v socialne nemire in politično nestabilnost. Danes vidimo, da številni analitiki negativnim kumulativnim učinkom okoljskih problemov pripisujejo pojav migracij in konfliktov, tudi oboroženih spopadov (Žabkar in Malešič 2014, 14).

Temeljna značilnost novih varnostnih tveganj in groženj je torej njihova nevojaškost, kar pomeni, da tradicionalnih nacionalnih interesov praviloma ne ogrožajo na tak način in v tolikšni

meri, da bi država proti njim uporabila klasično vojaško silo. Takšne probleme države praviloma ne morejo ali nočejo reševati same, včasih je udeleženk veliko, zato zaprosijo za pomoč mednarodno skupnost, do katere pa lahko pride samo v okviru tesnega sodelovanja držav (Kotnik-Dvojmoč 2002, 164).

Današnja stopnja družbenega razvoja prinaša, kot dodatek k klasičnim virom ogrožanja tudi nove nevarnosti in grožnje za družbo, naravo in svet v celoti. Nekateri novi viri so že po naravi stvari, predvsem to velja za informacijsko-komunikacijsko področje, ki pa deluje le z razvojem in uporabo ustrezne tehnologije. Ti novi viri ogrožanja, so prešli v ospredje predvsem zaradi intenzivnega procesa globalizacije, v katerem je sodobni svet zelo povezan in soodvisen. Ti novi viri ogrožanja varnosti so predvsem ekonomski, demografski in okoljski. Podobno pa velja tudi za razvoj terorizma. S pojavom teh virov ogrožanja varnosti pa se pojavi tudi potreba, da obvarujemo vse potrebne družbene vrednote materialne in nematerialne, pred vojaškimi in nevojaškimi nevarnostmi, zunanjimi ali notranjimi (Žabkar in Malešič 2014, 14).

Varnostne grožnje in tveganja se stalno spreminjajo, so zelo dinamične, nekatere so bolj aktualne v določenem obdobju, spreminjajo se v strukturi, intenzivnosti in tudi koga oziroma kateri del svet najbolj prizadenejo. Njihova dinamika, dejstvo da se zelo hitro spreminjajo in povečujejo so pomembne lastnosti predvsem z vidika poskusov oblikovanja ustreznih nadzornih omejevalnih in razreševalnih mehanizmov. Pojav novih varnostnih tveganj in groženj namreč ne nadomesti enega od prejšnjih, ampak ga večinoma samo zasenči. Ta grožnja še vedno obstaja, čeprav morda ne v aktivni obliki. Posledica tega procesa je poleg povečanja števila varnostnih tveganj in groženj tudi povečevanje njihove raznolikosti, kar dodatno zapleta iskanje mehanizmov za njihovo omejevanje, nadzorovanje in odpravljanje. Več kot je različnih virov ogrožanja varnosti, bolj multifunkcionalne mehanizme za njihovo obvladovanje potrebujemo. Če temu dodamo še omejene finančne vire, kar pomeni, da ni mogoče oblikovati in predvsem vzdrževati visoko specializiranih sil za izvajanje natančno določenih in samo teh nalog, ampak morajo biti vojaške enote hkrati visoko specializirane in multifunkcionalne, kar pa je ponavadi v nasprotju z učinkovitostjo (Kotnik-Dvojmoč 2002, 164–165).

Varnost je v naših kulturno-civilizacijskih razmerah univerzalna in se prepleta na vseh področjih. Od gospodarskega, političnega, socialnega do vojaško-obrambnega. S pojmom varnost pa je neposredno povezan pojem ogroženosti. Nasprotje varnosti sta nevarnost oziroma

ogroženost, ki sta posledica delovanja različnih ogrožajočih dejavnikov v naravi, družbi in med družbami (Grizold 1999b, 9–30).

Sodobne družbe in države zaznavajo vse več pojavov, ki jih opredeljujejo kot grožnjo varnosti. Ti pojavi so med seboj vedno bolj povezani, kar vpliva tudi na povezanost groženj varnosti. Pri okoljski razsežnosti ogrožanja varnosti je izpostavljena predvsem intenzivnost naravnih in antropogenih nesreč, pomanjkanje vode in onesnaževanje zraka, vode, tal (Prezelj 2002, 62).

Torej, če je varnost in pojem varnosti pridobil na svoji razsežnosti in vemo, da je s tem pojmom neposredno povezan pojem ogroženosti, potem bi bilo logično, da se vprašamo kdaj sploh lahko govorimo da je okolje varno, kdaj se mi kot posamezniki, država, mednarodna skupnost, lahko počutimo okoljsko varni oziroma, da naše okolje ni ogroženo. Pojma okoljska varnost in ekološka varnost nista eno in isto, strokovnjaki razumejo ekološko varnost kot nekaj, kar se nanaša na varstvo okolja in ne vključuje človekovih potreb, medtem, ko se okoljska varnost nanaša na odnos med varstvom okolja in človekovimi potrebami. Okoljska varnost je torej zagotovljena v primeru, ko obstaja sposobnost države ali družbe, da se uspešno sooči z okoljskimi tveganji, škodljivimi spremembami, nasprotji ali konflikti, ki so povezani z okoljem (Malešič 2004).

Kadar govorimo o okoljskem vidiku oboroženih spopadov in na splošno o okolju in varnosti, pa v sodobnem svetu nikakor ne smemo zanemariti geopolitična-energetska vprašanja. Še posebej je tem spremembam izpostavljen Bližnji vzhod, kjer je večina geostrateških interesov, povezana predvsem z dostopom do poceni fosilnih goriv. Več kot polovica vseh vojn od leta 1973 dalje je bilo povezanih z naftnimi interesi (če ne upoštevamo zemeljskega plina). Tudi Sirija, je ključno področje energetskih sporov med Združenimi državami Amerike in njenimi regionalnimi zavezniki ter med Rusijo in njenimi regionalnimi zavezniki (Iskra 2016).

V tem delu diplomskega dela sem se ukvarjala predvsem z različnimi vidiki varnosti in ogrožanja varnosti, želela sem teoretično predstaviti, kako so med sabo povezani vsi različni pojavi ogrožanja varnosti in kako lahko tudi nekonvencionalni ali v tem primeru nevojaški vzroki, privedejo do trenj v državi, mednarodni skupnosti ali družbi. Grožnje, ki prihajajo iz okolja so predvsem samoprodukovane, ljudje smo namreč tisti, ki onesnažujemo. O onesnaženosti okolja, boju za naravne vire, naravnih in tehničnih nesrečah je sicer veliko

govora, vendar pa ta vprašanja še vedno niso dovolj visoko na varnostnem redu držav. Podnebne spremembe sprožajo politične, ekonomske, energetske, migracijske, socialne, zdravstvene krize in še mnoge ostale, lahko pa sprožijo celo vojaške posege (Žabkar in Malešič 2014, 16–17).

4.2 Vpliv oboroženih spopadov na okolje

Naravno okolje je bil strateški element vojne že odkar je jamski človek vrgel prvi kamen. Vojske starodavnega Rima in Asirije naj bi domnevno posejale sol v zemljo svojih nasprotnikov, ker so si s tem želele zagotoviti popolno kapitulacijo svojih sovražnikov. Takšna zemlja je neuporabna za gojenje, takrat si je človek seveda hrano predelal sam in bi odvisen le od tega koliko je predela. Tukaj se kaže tudi nekakšna psihološka vrsta bojevanja, kjer so z uničevanjem okolja, v tem primeru rodovitne zemlje, želeli popolnoma onеспособiti sovražnika. To je bil primer najbolj zgodnje uporabe vojaških herbicidov in eden najbolj uničujočih okoljskih učinkov vojne (Lallanilla 2017).

Vojna danes poteka drugače, kot v preteklosti še vedno pa ima široko razširjen vpliv na okolje, ki pa lahko traja veliko dlje. Tehnologija se je spremenila in možni učinki tehnologije so zelo različni, sodobna kemična, biološka in jedrska vojna lahko povzroči nesprejemljivo okoljsko opustošenje, ki ga pa na srečo še nismo videli. Toda v nekaterih primerih lahko natančno orožje in drugi tehnološki napredek ščitita okolje tako, da ciljajo na ključne objekte, pri čemer ostala območja ostanejo relativno neokrnjena. Predvsem je primarna naloga takšnega orožja, da lahko zmanjša kolateralno (stransko) škodo (Lallanilla 2017).

Danes, v sodobnem svetu, se vojna le redko dogaja med neodvisnimi narodi. Pogosteje pride do oboroženega konflikta znotraj naroda. Te lokalizirane vojne (državlanske vojne) običajno ne sodijo med mednarodne pogodbe in pravne akte. Notranji konflikt se največkrat obravnava kot stvar suverenosti, kot notranje zadeve suverene države. Seveda to drži le do neke mere, takšen primer je tudi Sirija, kjer pa vemo, da je mednarodna skupnost reagirala in posegla v ta lokaliziran konflikt. Je pa res, da so okoljske škode, kršitve človekovih pravic v takšnih primerih dokaj zanemarjene in jih zunanje organizacije ne preverjajo, oziroma bolje rečeno, jih preverjajo manj, ker jim je pravno in fizično gledano dostop zelo otežen.

Čeprav se manjši spopadi, oboroženi spopadi in odprte vojne, močno razlikujejo po regijah in uporabi orožja, pa lahko učinke vojne na okolje razdelimo v naslednje širše kategorije:

- **Uničevanje habitatov:** Morda je bil najbolj znan primer habitatnega uničenja med vojno v Vietnamu, ko so ameriške sile pršile herbicide, po gozdovih in mangrovih močvirjih, ki so služili, kot zaščita gverilskim vojakom. Ocenili so, da je bilo uporabljenih 20 milijonov galonov herbicidov, ki so uničili okoli 4,5 milijona hektarjev podeželja. Za nekatere regije se ocenjuje, da si bodo opomogle šele čez desetletja.
- **Begunci:** Kadar vojna povzroči množično gibanje ljudi, so lahko posledični vplivi na okolje katastrofalni. Razširjeno krčenje gozdov, nepredviden lov, erozija tal in onesnaženje zemlje in vode s človeškimi odpadki, se pojavijo, ko se na novo območje priseli na tisoče ljudi. Med ruandskim konfliktom leta 1994 je bil velik del nacionalnega parka Akagera v tej državi odprt za begunce, posledica tega je, da so lokalne populacije živali, kot so antična roana in eland, izumrle.
- **Invazivne vrste:** Vojaške ladje, tovorna letala in tovornjaki pogosto prenašajo več kot le vojake in strelivo. Med njimi tudi tujerodne rastline in živali, ki napadajo nova območja in v procesu pobrišejo avtohtone vrste.
- **Propad infrastrukture:** Med prvimi in najbolj ranljivimi cilji napada v vojaški akciji so sovražnikove ceste, mostovi, gospodarske javne službe in druga infrastruktura. Čeprav ti niso del naravnega okolja, uničenje čistilnih naprav na primer močno poslabša regionalno kakovost vode. Med borbami na Hrvaškem v devetdesetih letih so bombardirali kemične tovarne in ker objekti za obdelavo kemijskih razlitij v času konflikta niso mogli delovati in to počistiti, so toksini odtekali med ljudi in živali vse dokler se konflikt ni končal.
- **Povečana proizvodnja:** Tudi v regijah, ki jih vojna neposredno ne prizadene, lahko povečana proizvodnja v predelovalnih dejavnostih, kmetijstvu in drugih industrijah, ki podpirajo vojno, uniči naravno okolje.
- **Požgana zemlja:** Je vojaška strategija, katere cilj je ob napredovanju ali umiku uničiti vse, kar bi utegnilo koristiti nasprotniku. K temu sodijo viri hrane, infrastruktura, zgradbe, industrija, in podobno. Da bi preprečili invazijo japonskih vojakov med drugo kitajsko-japonsko vojno (1937–1945), so kitajske oblasti z dinamiti uničile nasipe na Rumeni reki, zaradi česar se je utopilo na tisoče japonskih vojakov in tisoče kitajskih kmetov, prav tako je bilo poplavljen ogromno področje rodovitne zemlje (Lallanilla 2017).

- **Biološko, kemijsko in jedrsko orožje:** proizvodnja, testiranje, prevoz in uporaba teh naprednih orožij so morda najbolj uničujoči učinki vojne na okolje. Čeprav je od bombnih napadov ameriške vojske ob koncu druge svetovne vojne njihova uporaba strogo omejena, imajo vojaški analitiki resne pomisleke glede širjenja jedrskega materiala ter kemičnega in biološkega orožja.

Raziskovalci opozarjajo na uporabo osiromašenega urana, kot enega izmed posebej nevarnih vojaških trendov. Osiromašeni uran je stranski produkt, ki nastane kot odpadek pri izdelavi jedrskega goriva. Je skoraj dvakrat bolj gost kot svinec in je cenjen v svetu orožja, ker ima sposobnost prodreti skozi oklepe vojaških vozil. Ocenjuje se, da je bilo v zalivski vojni leta 1991 uporabljenih 320 ton osiromašenega urana. Poleg tega, da povzroča onesnaženje tal strokovnjake skrbi tudi izpostavljenost vojakov in civilistov visokim nivojem te spojine, ki je strupena in lahko poškoduje ledvice in pljuča, vpliva pa tudi na živčevje (Lallanilla 2017).

Med prvo zalivsko vojno so ZDA bombardirale Irak s 340 tonami raket, ki vsebujejo osiromašeni uran. Številne študije kažejo na potencialno povečanje stopnje raka v Iraku, kar bi lahko bilo povezano z granatami, ki so jih uporabljale ameriška vojska in vojska Združenega kraljestva (Mathiesen 2014).

Še eden primer iz zalivske vojne so kuvajtski naftni požari, ki so se zgodili, ko so se po koncu vojne iraške vojaške sile umikale iz države in požgale več kot 700 naftnih vrečev (glej Sliko 4.1). Razlogi zakaj so to storili so različni, eden izmed njih pa naj bi bil, da so si s tem želeli pridobiti strateško prednost. Gost, črn dim naj bi služil, kot dima zavesa, oviral pa naj bi tudi delovanje pametnega orožja in satelitov, ki bi lahko opazovali gibanje iraške vojske. Naftni požari so onesnažili tako zemljo, kot tudi zrak, dolgoročne posledice požarov pa še niso dokončno pojasnjene. (Mathiesen 2014).

Slika 4.1: Kuvajtski naftni požar

Vir: Mathiesen (2014).

Na diplomatski konferenci v Ženevi so bile sprejete štiri konvencije, ki so sistematično in celovito uredile položaj oseb, ki ne sodelujejo oziroma ne sodelujejo več v oboroženih spopadih. Te konvencije so edine mednarodne pogodbe, ki so univerzalno sprejete, to pomeni, da so njihove pogodbenice vse države na svetu. Leta 1977 sta se štirim ženevskim konvencijam pridružila prva dva protokola in leta 2005 še tretji (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009).

Torej, če bi se zgoraj navedeni primeri zgodili po letu 1949, bi jih lahko šteli, kot kršitve mednarodnega prava. Ženevske konvencije in dodatni protokoli omejujejo načine vojskovanja, s katerimi je predvideno ali pa se pričakuje, da bodo povzročila, dolgoročno in hudo škodo v naravnem okolju. Vendar pa so takšni pravni okviri le nekakšna osnova kako mednarodno pravo lahko varuje okolje med oboroženimi konflikti.

Po podatkih programa za okolje Organizacije združenih narodov, je v zadnjih 60-ih letih vsaj 40 odstotkov vseh notranjih konfliktov povezano z izkoriščanjem naravnih virov. Pojavlja pa se trend v katerem vojaške sile po vsem svetu izvajajo okoljevarstvene ukrepe, saj je tudi vojska začela sprejemati dejstvo, da uničevanje okolja nasprotuje dolgoročni varnosti. Danes ima večina držav okoljske predpise v svojih pravilih delovanja. Še pred desetimi leti temu ni bilo tako. Ti predpisi urejajo vse, od neuporabe svinca, do čiščenja in sanacije po operacijah. Zakoni in kodeksi ravnanja lahko služijo zmanjšanju deleža škode, ki so jo povzročile vojne velikih

vojsk. Veliko večji (in bolj dosegljiv) učinek bi bilo zmanjšanje velikih stalno prisotnih vojsk, v času relativnega globalnega miru (Mathiesen 2014).

Učinki vojne na okolje so definitivno bolj očitni, kot pa na kakšen način okoljska škoda sama povzroči konflikt. Kljub vsem govoru o okolju in okoljskem vidiku oboroženih spopadov, pa ne smemo zanemariti človeški faktor. Ob začetku oboroženega spopadanja morajo vojaki in prebivalci pod obleganjem najti neposredne vire hrane, vode in zatočišča, zato so prisiljeni prilagoditi svoje razmišljanje kratkoročnim rešitvam in ne dolgoročni vzdržnosti. Ta kratkotrajni obup, kjer je potrebno narediti karkoli za preživetje vodi v zapleten krog konflikta, ki mu sledijo ljudje, ki svoje netrajne potrebe izpolnjujejo na ne trajnostne načine, to pa posledično privede do še več konfliktov (Lallanilla 2017).

Z vedno večjim razvojem vojaškega načrtovanja je postalo očitno, da okolje zdaj igra večjo vlogo pri uspešnem boju, zlasti po koncu oboroženega konflikta. Ob koncu dneva, če poskušate zasesti območje, ga ne boste uničili do konca, okolje kljub vsemu ni zgradba, ki jo lahko na novo zgradiš, potrebnega je veliko več časa, da se po človeškem posegu narava sama obnovi. Vedno več vojakov, ki so sodelovali v oboroženih spopadih je prišlo do zaključka, da se več pridobi pri ohranjanju okolja kot pri uničevanju. Naravni viri so namreč lahko zelo pomembni pri zagotavljanju delovnih mest in priložnosti v pokonfliktnih družbah (Lallanilla 2017).

5. VOJNO PRAVO IN VARSTVO NARAVE IN OKOLJA V OBOROŽENIH SPOPADIH

5.1 Mednarodno pravne določbe in varstvo narave in okolja v oboroženih spopadih

Pri takšni tematiki se takoj pojavi vprašanje ali so mednarodne pravne določbe, ki omejujejo uporabo nekaterih metod vojskovanja in vsebujejo tudi izrecne prepovedi poškodovanja in uničevanja naravnega okolja in s tem tudi naravne dediščine v oboroženih spopadih, sploh zadostne. Odgovor na takšno vprašanje je sicer zelo kompleksen, ne moremo namreč trditi, da ni pravne podlage, ki bi urejala to specifično področje, po drugi strani pa je zelo težko dokazati kaj je bilo namerno in kaj samo kolateralna škoda pri branjenju. Osredotočila se bom predvsem na vojno pravo, sicer znano kot mednarodno humanitarno pravo, ki se primarno uporablja za mednarodne oborožene konflikte med državami. Vendar pa se dotika tudi mednarodnih pravnih omejitev glede okoljske škode v vojnih razmerah, vključno z mirovnimi operacijami, ki jih

odobri Varnostni svet Organizacije združenih narodov. Pregledala pa bom tudi nekatere druge mednarodne pravne omejitve glede okoljske škode v vojni, zlasti tiste, ki jih vsebujejo sporazumi o nadzoru orožja.

Naravna, kulturna in zgodovinska dediščina, je bila v vojnah skozi zgodovino in v razvoju sodobnih oboroženih spopadov, vedno bodisi predmet napadov ene strani v spopadu bodisi predmet povračilnih ukrepov druge strani. Že zgodaj so se začele pojavljati moralne obsodbe in pomisleki o smiselnosti tudi z vojaškega vidika saj uničevanje objektov, območij in drugega premoženja prav gotovo ni ne potrebno ne smiselno, če to ne prispeva k vojaški zmagi (Jogan 2007, 51).

Razvoj sodobnega mednarodnega humanitarnega prava konec 19. stoletja je določil prve omejitve pri vojskovanju, sprva so se nanašale le na kulturno dediščino, šele v zadnjih desetletjih 20. stoletja pa so se pojavile tudi prepovedi uničevanja in poškodovanja naravnega okolja in naravne dediščine v oboroženih spopadih. Razlogi za razvoj te veje prava so uporaba in nadaljnji razvoj raznovrstnega orožja in drugih sredstev ter različne metode vojskovanja. Uničevanje kulturne dediščine in okolja je tudi v mnogih oboroženih spopadih zadnjega obdobja, vsaj od začetka 90-ih let, kar je obdobje po razvoju humanitarnega prava, še vedno poglavitni cilj napadov, tako je zelo težko govoriti, da gre za slučajno (kolateralno) škodo (Jogan 2007, 52).

Raziskave o tem kakšno okoljsko škodo povzročijo oboroženi spopadi niso tako zelo obsežne, ker sta človeški faktor in finančni stroški oboroženih spopadov še vedno primarna in največja faktorja in vidika, ki najbolj vplivata na ljudi. Kadar je ogroženo človeško življenje, dolgotrajni, temeljiti načrti za prihodnost nimajo smisla, tako da malokdo sploh razmišlja o tem kako oboroženi spopad vpliva na reke, drevesa in živali. V zadnjih letih se strokovnjaki predvsem ukvarjajo s tem kako okoljske spremembe in degradacija okolja prispevata k povzročitvi vojne, kot pa kako vojna vpliva na okolje. Težava je predvsem v tem, da kljub temu da so vojne v preteklosti povzročile ogromno in dolgotrajno škodo, pa so se pravni standardi, ki jih je določila večina sporazumov, konvencij in protokolov izkazali za neustrezne pri preprečevanju in odpravljanju posledic, ki jih je na okolje povzročila vojna oziroma oboroženi spopad. Poleg tega različne vojne različno vplivajo na naš planet. Kot primer naj navedem, da bi bilo zelo težko že v naprej oceniti, kakšno okoljsko škodo bi lahko povzročila jedrska vojna. Dodatni

promisleki se osredotočajo na geografske in časovne omejitve takšnih sporazumov. Le majhen del oboroženih spopadov na svetu je mednarodnega značaja, največ je tistih notranjih oboroženih spopadov. Domačih predpisov, ki bi urejali to področje zelo primanjkuje in se tako zelo težko prepreči ekološka škoda vojne. Mednarodna zakonodaja, ki varuje okolje se med konfliktom omejuje z uporabo vojnega prava, ki se osredotoča predvsem na potrebe človeka.

Bistvo vsega mednarodnega prava oboroženih spopadov je omejevanje sile. Poleg pravil, ki ščitijo razne kategorije oseb v vojni in vsebujejo omejitve, ki jih morajo upoštevati stranke v oboroženem spopadu, obstajajo še druge omejitve, ki se nanašajo na načine in sredstva vojskovanja in na dopustne cilje napada. Meddržavno sodišče v Haagu je v svojem svetovalnem mnenju o zakonitosti grožnje ali uporabe jedrskega orožja povzelo dve temeljni načeli: načelo razlikovanja in načelo sorazmernosti, iz katerega izhaja prepoved nepotrebnega povzročanja bolečin in škode. Ti dve temeljni načeli obstajata že od prvih začetkov mednarodnega vojnega prava, od Ženevske konvencije iz leta 1864, ki je določila pravila o zaščiti ranjencev, torej oseb, ki so izločene iz boja in zato niso več borci, in Petrograjske deklaracije iz leta 1868, ki je določila prepoved nekaterih orožij, in prvič razglasila, da je cilj vojskovanja oslabilo oboroženo silo nasprotnika in da vojskujoča se država nima neomejenih možnosti izbora sredstev za vojskovanje. Kasnejši razvoj je ta načela razvil v pravne norme, ki zelo natančno določajo omejitve. Pravilo razlikovanja je namenjeno zaščiti civilnega prebivalstva in civilnih objektov in vzpostavlja razlikovanje med borci in neborci; države ne smejo nikoli napadati civilnih ciljev in zato ne smejo nikoli uporabljati orožij, s katerimi je nemogoče razlikovanje med civilnimi in vojaškimi cilji. V skladu z drugim načelom, načelom sorazmernosti pa je prepovedano povzročati borcem nepotrebne bolečine; zato je prepovedano uporabljati orožja, ki povzročajo takšno škodovanje ali nepotrebno povečevati njihovo trpljenje. V izvrševanju drugega načela države nimajo neomejene izbire in uporabe orožij (Sancin in drugi, 149).

Vprašanje resne razprave je uveljavljanje pravil, ki varujejo okolje v obdobju ko poteka konflikt. Da bi lahko ublažili okoljska grozodejstva, ki jih povzroča vojskovanje, potrebujemo jasnejša pravila delovanja in jasnejše standarde ravnanja, te pa lahko izvedejo le verodostojne oblasti, ki imajo možnost kaznovati tiste, ki bi bili spoznani za krive. Takšen precedens bi spremenil način, kako vojaške operacije zaznajo in uporabljajo svoje fizično okolje. Namesto da bi identificirali svojo okolico kot le logistični problem, ki ga je potrebno premagati in obvladovati ter izkoristiti priložnosti, ki jih ponuja, pa bi ohranjanje okolja in ekologije Zemlje

bilo potrebno obravnavati, tudi kot zaželen cilj sam po sebi in ne samo kot sredstvo za doseganje konkurenčne prednosti.

Uničevanje narave zlasti uničevanje narave na sovražnikovem ozemlju, s čimer so se zmanjšale možnosti za preživetje prebivalcev nasprotnikove države, in uničevanje narave na ozemlju lastne države, da bi preprečili prodor nasprotnikove vojske je prav tako znano skozi celotno zgodovino oboroženih spopadov. Že prej omenjeno taktiko požgane zemlje so uporabljali v vseh vrstah oboroženih spopadov in v njihovih različnih fazah. Od peloponeških vojn v 5. stoletju pred našim štetjem, prek vojn Aleksandra Velikega in požiga Moskve ter njenega širokega zaledja v obrambi pred Napoleonovo vojsko. Skozi celotno zgodovino vojn je bilo uničevanje naravnega okolja, zaradi njegovega značaja predvsem nezmožnost določitve in omejitve ciljev, redna posledica pri uporabi orožij za množično uničevanje, torej bojnih strupov in drugih kemičnih ter bioloških orožij, v skoraj enaki meri pa tudi protipehotnih min. Z razvojem mednarodnega humanitarnega prava in razvojem orožja, pa je bilo nujno potrebno določiti tudi nekatere omejitve glede orožij uporabljenih v oboroženih spopadih (Jogan 2007, 53).

5.2 Omejitve glede orožij

Zaradi vse bolj obsežne okoljske škode, predvsem pa števila žrtev je bilo potrebno določiti tudi omejitve glede uporabe orožij in metod vojskovanja med vojno. Ta so zelo podrobno opredeljena tako med konvencionalnim orožjem, kot tudi pri orožju za množično uničevanje. Med njimi so kemično, biološko in jedrsko orožje, saj so to tista orožja, ki močno vplivajo tako na človeka, kot na okolje. Spet naj omenim, da je pri morebitni uporabi jedrskega orožja zelo težko takoj natančno določiti, kakšne bi bile posledice na okolje.

Že Petrograjska deklaracija iz leta 1868 o uporabi eksplozivnih nabojev pod težo 400 gramov je določila prepoved prekomernega povzročanja bolečin in trpljenja. Strani, ki sodelujejo v oboroženih spopadih nimajo na voljo neomejenih možnosti izbire metod in sredstev, da bi prizadejale izgube sovražniku. To pravilo je bilo potrjeno že v Haaškem pravilniku iz leta 1907, vključeno med temeljna pravila v ženevskem pravu in razvito v več mednarodnih pogodbah, sprejetih v 20. stoletju. Iz prepovedi napadov na civilne cilje in civilno prebivalstvo pa izhaja tudi nedopustnost uporabe orožij, ki imajo nediskriminatoren učinek, to so tista orožja, ki

prizadenejo tako vojaško silo kot civilno prebivalstvo. Uporaba takšnega orožja, ki ni usmerjeno na točno določen vojaški cilj seveda ne upošteva prav veliko kakšno škodo bo povzročilo na okolje (Sancin in drugi 2009, 156).

Najpomembnejši akt ki varuje naravno dediščino in okolje saj govori o prepovedi in omejitvi nekaterih metod in orožij, izstrelkov ter drugih sredstev vojskovanja, je leta 1976 sprejeta Konvencija o prepovedi vojaškega ali vsakršnega drugega sovražnega delovanja, ki povzroča spreminjanje okolja. Ratificirana je bila šele leta 2004. Eden izmed poglavitnih razlogov za sprejetje takšne konvencije je bilo uničevanje naravnega okolja v vietnamski vojni. Države podpisnice so zavezane, da ne bodo vojaško ali kakor koli drugače delovale v nasprotju s prepovedjo v konvenciji in tako drugim državam povzročale obsežnih sprememb okolja s hudimi in dolgotrajnimi posledicami. Države podpisnice torej ne bodo delovale tako, da bi s svojim načinom vojskovanja in uporabo orožij naklepno posegale v naravne procese, spreminjale dinamiko, sestavo, zgradbo Zemlje, vključno z njenimi živimi organizmi, zemeljsko skorjo, vodovjem in ozračjem oziroma vesoljem. Država se obvezuje, da bo sprejela vse potrebne ukrepe za preprečevanje in prepoved kršitev konvencije. Veljavnost te konvencije ni časovno omejena, čeprav sem poudarila vojaško komponento zapisano v konvenciji, prepovedi veljajo tudi za nevojaško delovanje in velja tudi v mirnem času (Jogan 2007, 55).

Posebna konvencija Organizacije združenih narodov, ki je bila sklenjena leta 1980 je opredelila prepoved uporabe nekaterih konvencionalnih orožij. Sprejetje te konvencije je pomenilo pomemben napredek, saj so se na spisku prepovedanih konvencionalnih orožij znašla tudi sodobnejša orožja. Konvenciji je priloženih več protokolov, ki prepovedujejo nekatera orožja, ki imajo velik vpliv tudi na okolje. Med njimi so protipehotne mine, mine presenečenja in druge eksplozivne naprave. Zažigalna orožja, neeksplozirana in opuščena eksplozivna orožja (eksplozivni ostanki vojne). Vse države so obvezane, da ukrepajo in odpravijo ostanke teh orožij, predvsem ostanke neeksploziranih min. Poleg prepovedi glede uporabe protipehotnih min iz leta 1980 je bila leta 1997 sklenjena še Konvencija o prepovedi uporabe, zalog, proizvodnje in prenosa protipehotnih min in o njihovem uničenju. Ta konvencija ima širše cilje in ne le prepoved uporabe tovrstnih min v vojni. Dobila je široko podporo in je v veljavi od leta 1999. Kljub velikemu skupnemu številu ratifikacij pa nekatere države z veliko proizvodnjo in potencialno uporabo min niso njene stranke. S Konvencijo o kasetnem strelivu, ki je bila

sprejeta leta 2008, pa se prepovedujeta tudi uporaba in kopičenje zalog kasetnega streliva (Sancin in drugi 2009, 157–158).

Konvencionalno orožje ne predstavlja neposredne nevarnosti za ekosisteme. Vsebuje nekatere grozljive kemikalije, kot so amonijev nitrat, etilenoksid, beli fosfor in trinitrotoluen, vendar ko bomba eksplodira, te snovi ne potujejo daleč. Veliko bolj uporaba takšnega orožja na okolje vpliva posredno. Maja 1943 so na primer piloti Kraljevega vojnega letalstva (vojno letalstvo Združenega kraljestva) razstrelili par nemških jezov. Posledica tega so bile poplave, ki so uničile več kot 7000 hektarjev kmetijskih zemljišč, preplavile 125 tovarn, voda pa je dosegla tudi več rudnikov premoga. Združene države Amerike so v korejski vojni uporabljale podobno taktiko. Dopolnjene Ženevske konvencije (iz leta 1977) so prepovedale namerno kršitev jezov v času vojne, vendar le, če bi napad povzročil resne izgube med civilnim prebivalstvom. Okoljski vplivi niso omenjeni.

Še bolj kot pri uporabi konvencionalnega orožja je bila potrebna pravna omejitev za orožja za množično uničevanje. Predvsem v prvi svetovni vojni je uporaba tega orožja povzročila številne žrtve. Eno izmed takšnih je tudi kemično orožje. Konvencija o prepovedi kemičnega orožja iz leta 1993, ratificirana 1997, določa prepoved uporabe takega orožja, njegov razvoj, proizvodnjo ali drugačno pridobivanje, trgovino s tem orožjem in uničenje zalog, med drugim tudi zaradi nevarnosti za naravno okolje. Opredeljuje obveznost držav podpisnic, da med izpolnjevanjem vseh obveznosti iz konvencije, najvišjo prioriteto namenijo zagotavljanju varstva ljudi in varstva naravnega okolja (Jogan 2007, 56).

Kemično orožje oz. strupeni plini so bili prepovedani že s Haaškim pravilnikom leta 1907. Vendar se v prvi svetovni vojni ta prepoved ni spoštovala. Leta 1925 so sprejeli Ženevski protokol o prepovedi strupenih in zadušljivih plinov in biološkega orožja. Protokol je bil spoštovan v drugi svetovni vojni in večini vojn, ki so potekale v tem času. Prepoved teh orožij je že prešla med norme običajnega mednarodnega prava. Leta 1993 je bila sklenjena Konvencija o kemičnem orožju, ki je uvedla tudi nadzor nad proizvodnjo tega orožja in ima za ta namen razvit institucionalni mehanizem (Sancin in drugi 2009, 158).

O kemičnem orožju lahko govorimo, ko se izpustijo kemične snovi v okolje, ki s svojimi fizikalnokemičnimi lastnostmi delujejo strupeno in škodljivo ali uničevalno na živ organizem.

Množična proizvodnja in njihov razvoj sta se pričela predvsem konec prejšnjega stoletja. Za vojaške potrebe je prvič postalo možno proizvesti takšne količine bojnih strupov, da je uporaba le-teh, nasprotniku povzročila znatne izgube. Strupe delimo v dve skupini: naravni ali nenaravni oziroma umetni. Strupi naravnega izvora so lahko živalski (strupi kač, pajkov, škorpiljonov) in rastlinski. Umetni strupi so pridobljeni s kemijskimi postopki kot so: insekticidi, herbicidi in defolijanti. Možni hipotetični scenarij za kemični napad, predstavlja poleg uporabe kemičnih orožij, tudi sabotaza ali diverzija v objektih kjer se proizvajajo ali skladiščijo nevarne kemijske snovi ali med prevozom nevarnih kemijskih snovi (Tepeh 2010, 16–17).

Že omenjeni Ženevski protokol iz leta 1925 prepoveduje tudi uporabo biološkega orožja. Prav tako je prepoved tega orožja sestavni del običajnega mednarodnega prava. Konvencija o prepovedi izpopolnjevanja, proizvodnje in skladiščenje biološkega orožja ter bojnih strupov je bila sprejeta leta 1972. Konvencija vsebuje tudi določila za njihovo uničenje. Še vedno pa za nadzor nad bakteriološkim orožjem ni vzpostavljenega institucionalnega mehanizma (Sancin in drugi 2009, 158).

Biološko orožje je edinstveno, tiho orožje, za množično uničevanje, ker povzroči veliko število žrtev, na velikem zemljepisnem območju. Še posebej je koristno, ker so za uporabo potrebne minimalne logistične zahteve. Biološko orožje, ki je nevidno in brez okusa, se lahko uporablja na skrivaj in zahrbtno. Obstaja sicer možnost zgodnjega odkrivanja tega orožja, vendar je v praksi neizvedljivo (Jogan 1997, 76).

V primerjavi z drugimi orožji za množično uničevanje odlikuje biološko orožje predvsem razmeroma nizka cena izdelave in oteženo odkrivanje uporabe. Biološko orožje je vsako bojno sredstvo v obliki patogenega organizma ali njegovega toksina, namenjeno je za povzročitev obolenja ali smrti ljudi, živali ali rastlin. Za biološko orožje je značilno, da gre za način načrtnega razširjanja obolenj med ljudmi, živalmi in rastlinami. Virusi se na različne načine razširijo med ciljno populacijo, kjer se povzročitelji namnožijo oziroma proizvedejo toksine, ki sprožijo bolezenske simptome. Biološke agense je možno razširiti z letali, raketami in projektili iz različnih orožij. Prav tako je lahko ciljna publika okužena z biološkim agensom ob diverzantskih delovanjih preko hrane in vode. To nalogo običajno opravijo diverzanti, ki odložijo biološke agense v javne vodovode ali pa prodrejo v sisteme proizvodnje in transporta hrane. Najpogosteje pa se razširjajo z aerosolno eksplozijo, ko se ob eksplozijah sproščajo

agensi v aerosolni obliki. Aerosolni oblak se širi skozi vegetacijo, prilagaja konfiguraciji terena ter pronica v jarke in podzemne jame. Mešanica sestavin aerosolnega oblaka iz zraka prodre dejansko v vsak prostor, ki ni hermetično zaprt, kar onemogoča vsako varovanje pred bombardiranjem za bojavnike kot za civilno prebivalstvo. Posledice teh eksplozij so izredno resne. Žrtve, ki so znotraj ali v neposredni bližini oblaka so uničene. Aerosolne bombe spremlja še sekundarno delovanje, ki se kaže v porabi kisika iz okolice, kar izzove dušenje živih bitij tudi na širšem območju. Zaradi velikih nevarnosti, ki jih povzroča to orožje so na konferenci leta 1979 Mehika, Švedska in Švica predložile dokument za prepoved aerosolnih eksplozivov razen, ko se ti uporabljajo za rušenje pri čiščenju ali uničenju minskih polj. (Tepeh 2010, 18–23).

Jedrsko orožje predstavlja največjo težavo, že odkar to orožje obstaja, je bilo sklenjenih več sporazumov, ki prepovedujejo poskuse z njim, njegovo širjenje in nameščanje na določena območja ter omejevanje proizvodnje. Vendar pa pogodbeno določene prepovedi uporabe tega orožja še vedno ni. Z uporabo temeljnih načel mednarodnega prava oboroženih spopadov, kot sta načelo razlikovanja in načelo sorazmernosti, pa je mogoče zaključiti, da uporaba jedrskega orožja v oboroženih spopadih dandanes ne more biti dopustna. Jedrsko orožje ima izrazito nediskriminativne učinke, in kot so pokazale izkušnje iz preteklosti prizadene izjemno širok krog civilnega prebivalstva. Njegovi učinki povzročajo izjemne in čezmerne travmatične učinke, ki imajo vsaj enako resne učinke zastupljanja kot kemična orožja, ki pa so seveda prepovedana (Sancin in drugi 2009, 158–159).

Neširjenje jedrskega orožja predstavlja v mednarodni skupnosti temeljni kamen mednarodnega miru in varnosti ter obvezuje države z jedrskim orožjem, da ga ne širijo in ne posredujejo državam, ki tega orožja nimajo. Države ki tega orožja nimajo pa obvezuje, da si ga ne bodo priskrbele. Obstaja pet uradnih jedrskih držav, ki so obenem članice Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov in podpisnice Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja. To so Združene države Amerike, Rusija, Francija, Kitajska in Velika Britanija. Jedrsko orožje imajo tudi Indija, Pakistan in Izrael, ki niso podpisnice Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja. Jedrsko orožje ima prav tako tudi Severna Koreja, ki je od pogodbe odstopila leta 2003. Pogodba o neširjenju jedrskega orožja pa vsem državam na svetu omogoča izkoriščanje jedrske energije v nevojaške oz. v civilne namene (Siol 2013).

Določbe mednarodnega prava, ki se nanašajo na varovanje narave in okolja, so tako v mirnem stanju, kot v času vojne še vedno precej nedorečene in premalo razčlenjene, prav tako je njihova veljavnost omejena za posamezne države. Vendar pa so poglobljena načela in določbe iz tega okvira že postale del običajnega prava, ki ne glede na omenjene omejitve predstavlja podlago za sodno in drugo pravno obravnavanje kršitev teh določb in posledično vsakršnega ogrožanja, poškodovanja in neustreznega obravnavanja teh vrednot.

Iz običajnega mednarodnega humanitarnega prava izhaja, da ne sme biti noben del naravnega okolja napaden, razen če gre za vojaški cilj. Uničevanje naravnega okolja pa je prepovedano, razen v primeru vojaške nuje. Prepoved se nanaša tudi na slučajne poškodbe okolja, ki jih je mogoče pričakovati pri napadih. Pri izbiri metod in sredstev vojskovanja je treba upoštevati tudi varovanje in ohranjanje naravnega okolja. Metode in sredstva, ki so namenjena ali ki utegnejo povzročiti obsežno, dolgotrajno ali hudo poškodovanje okolja, pa so izrecno prepovedana (Jogan 2007, 59).

Skoraj vsa orožja, ki so bila omenjena povzročajo hude poškodbe ali uničenje nasprotnika oziroma naravnega okolja, ki iz vojaških razlogov za oslabitev vojaške moči nasprotniku niso nujne. V raznih primerih gre za orožja ki lahko onesposobijo ali uničijo celotno prebivalstvo določene države, prav tako lahko orožja začasno ali trajno v zelo velikem obsegu uničijo naravno okolje. Osnovno vodilo za spoštovanje mednarodnega prava oboroženih spopadov je, da pravne akte v katerih so podane omejitve ali prepovedi glede uporabe orožja, streliva in oborožitvenih sistemov podpišejo in implementirajo vse države vpletene v oborožene spopade. Konvencije, resolucije, protokoli in podobni akti glede prepovedi ali omejitev, ki jih niso podpisale vse države, nimajo pravega učinka na zagotavljanje pravic med civilnim prebivalstvom sprtih strani. Vse države niso podpisnice vseh dokumentov mednarodnega prava določene države še vedno uporabljajo prepovedana orožja in prepovedane metode, kar ima za posledico kršitve pravic, ki so določene z mednarodnimi pravnimi akti, civilnemu prebivalstvu, bojevnikom ki so izključeni iz boja in uničevanje naravnega okolja. Republika Slovenija je pogodbenica vseh najpomembnejših mednarodnih konvencij o neširjenju jedrskega orožja in prepovedi drugih vrst orožja za množično uničevanje. (Tepeh 2010, 23–24).

Z vidika tako razčlenjene skrbi in ukrepov mednarodne skupnosti in posameznih držav ter številnih odgovornih subjektov je nedvomno mogoče že danes v vsakem konkretnem primeru ogrožanja, poškodovanja ali uničevanja naravne dediščine ter okolja v oboroženih spopadih in

drugih izrednih situacijah dovolj konkretno in celovito oceniti tako odgovornost kršiteljev določb mednarodnega in nacionalnega prava, kot tudi pomembnost in vrednost poškodovanega segmenta narave, vključno s ceno za njegovo sanacijo. Ob takem pristopu in na taki podlagi je možno v vsakem primeru določiti tudi ustrezno kazen (Jogan 2007, 60).

6. GEOGRAFSKI PROSTOR IN VOJNA

6.1 Geografski prostor

Geografski prostor, ki ga proučuje geografija kot matična veda, sestavljajo štiri temeljne komponente: litosfera (kamnine in njihove značilnosti), atmosfera (značilnosti in struktura Zemljinega ozračja), hidrosfera (zakonitosti vseh tekočin in stoječih voda) ter biosfera, ki jo sestavljajo vse sestavine žive narave. Te v medsebojni interakciji določajo tudi način človekovega življenja oziroma vplivajo nanj. Razmere medsebojnega vplivanja so se skozi zgodovino spreminjale, še najbolj pa se je spreminjala prav človekova predstava o geografskem okolju, ki je postajala uporabno naravnana oziroma je videla geografsko okolje predvsem skozi morebitne koristi. Geografsko okolje ni več razumljeno samo kot življenjski prostor, temveč vse bolj kot območje različnih virov, potrebnih za gospodarski razvoj in zagotavljanje vse višjega standarda. Ti viri niso razporejeni povsod enakomerno in v zadostnih količinah, zato so se oblikovala posamezna območja, kjer se križajo oziroma prekrivajo strateški interesi posameznih skupin prebivalcev, držav ali skupine držav, kar pa povzroča in ustvarja napetosti (Prebilič in drugi 2009, 115).

Kadar se pojavijo napetosti na določenih območjih, se vrednost le-teh nenehno povečuje. Najti soglasno rešitev, brez uporabe sredstev prisile, ki bi bila sprejemljiva za vse udeležene, seveda ni lahko. Največkrat udeleženi v takšnih sporih niso enakovredni, prihaja do asimetrije in angažiranja različnih pojavnih oblik naporov pri obrambi lastnih interesov. Velikokrat udeleženci zanikajo, da sploh sodelujejo v takšnih geostrateških sporih, vedno manj se spoštujejo mednarodnopravna določila, pravice in svoboščine civilnega prebivalstva, ter temeljne naravne zakonitosti, pri čemer prav geografski prostor, kot življenjsko okolje, postaja stranska škoda. Prihaja do krčenja življenjskega prostora, pomanjkanja različnih virov, hkrati pa ustvarja nove napetosti, ki se lahko izrazijo v novih konfliktih in vojnah (Prebilič in drugi 2009, 115–116).

Dostopnost do naravnih virov, njihova razporeditev in kakovost vse bolj narekujejo ne le življenjski slog posamezne skupnosti, temveč tudi njen obstoj. Pritisk nanje pa resno ogrožajo tako kakovost kot zaostrejuje dialog me skupnostmi, še posebej ker vanj vse bolj vstopajo globalni akterji oziroma velesile. Konfliktna območja je mogoče neposredno povezati z ležišči naravnih virov ali komunikacijskimi vozli dostopov do njih. Predvsem velesile so tiste, ki najbolj izkoriščajo te vire in si zato želijo neposreden in nemoten dostop do njih, zato je mogoče vsaj deloma trditi, da si predvsem velesile pravzaprav ne želijo rešitve konfliktov na teh območjih. Mednarodna skupnost si bi sicer želela razrešiti spore na teh področjih, vendar je njihov uspeh zelo odvisen od tega, ali so velesile pripravljene sodelovati pri tem (Prebilič in drugi 2009, 129).

6.2 Primeri konfliktov in okoljski vidik

Uporaba orožja, uničenje struktur in naftnih polj, požari, sam vojaški promet, premik vojaškega transporta in kemično brizganje, so vse primeri kakšen uničujoč vpliv, lahko ima vojna na okolje. Zrak, voda, zemlja so onesnaženi, pride do številnih človeških in živalskih smrtnih žrtev, med tistimi, ki preživijo, se pojavijo številne zdravstvene posledice. V 20. in 21. stoletju je prišlo do številnih vojn in konfliktov, ki so imeli velik vpliv na okolje, velikokrat pa se je zgodilo tudi, da sta prav okolje in borba za vire povzročila vojno.

V Afriki je v preteklem stoletju prišlo do številnih državljanskih vojn in vojn med državami, nekatere še vedno potekajo. Večina vojn je posledica osvoboditve držav po desetletjih kolonizacije. Države se borijo za umetne meje, ki so jih določili nekdanjih kolonialni vladarji. Vojne se večinoma pojavljajo v gosto poseljenih regijah, med delitvijo omejenih virov, kot so voda in plodna kmetijska zemljišča. Zelo težko je oceniti točen vpliv vsake vojne na okolje, med vplivi pa so tudi izguba biotske raznovrstnosti, sanitarne težave v begunskih taboriščih in pomanjkanje hrane v različnih državah.

Ena izmed vojn, ki je imela velik vpliv na okolje je vojna med Etiopijo in Eritrejo. Vojna, je trajala od maja 1998 do junija 2000 in naj bi vse skupaj povzročila več kot 250.000 smrtnih žrtev, kar 750.000 beguncev in dokaj uničila celotno infrastrukturo. Med vojno je huda suša povzročila dodatno lakoto, težave so bile še bolj očitne ker je bila večina državnih sredstev na obeh straneh porabljenih za orožje in drugo vojaško opremo. Uničenje kmetijske proizvodnje v Eritreji je povzročilo spremembe v habitatu. Ukvarjanje s poljedelstvom in živinorejo je

zaradi postavitve kopenskih min v večini delov te države postalo zelo nevarno. V primeru poplav bi lahko voda mine odnesla celo v mesta. Takšne težave se ne razrešijo hitro, še posebej, ker ni zadostne finančne podpore, ki bi omogočila učinkovito odstranjevanje min.

Oktober 2001 so Združene države napadle Afganistan in s tem naznanile začetek vojne proti terorizmu, pri čemer so ji pomagale mnoge evropske države. Kodno ime ameriške vojske za napad je Operacija tajna svoboda. Vojna še vedno traja, samo v prvih petih letih pa je povzročila ekstremno škodo tako ljudem, kot tudi okolju. Ocenjuje se, da je bilo uničenih deset tisoč vasi. Uničenje številne vodne infrastrukture je privedlo do kontaminacije voda. Vedno manj je bilo območji s pitno vodo. Zaradi slabe konstrukcije odlagališč odpadkov, ki so preveč blizu vodnim virom, so se onesnažile tudi reke in podtalnica. Afganistan je nekoč sestavljalo veliko gozdovje, ki so ga zalivali monsuni. Veliko gozdne površine so uničili talibani, ki so nezakonito trgovali z lesom v Pakistanu, ostalo pa so uničili ameriški bombni napadi in begunci, ki potrebujejo les za kurjavo. Danes, gozdna površina prekriva le še 2 odstotka celotne površine Afganistana (Lenntech 2006).

Dejstvo je, da lahko razgradnja infrastrukture in onemogočene osnovne storitve, ki jih povzroči vojna, uničita lokalno okolje in javno zdravje. Vojaški stroji in eksploziv povzročijo nezaslišano raven krčenja in uničevanja habitatov ter resno motnjo delovanja ekosistema, vključno z nadzorom erozije, kakovostjo vode in proizvodnjo hrane. Zgleden primer je državljanska vojna v Kambodži, ki je povzročila uničenje 35 odstotkov nepoškodovanih gozdov v Kambodži. V Vietnamu na primer, so samo bombe uničile več kot 2 milijona hektarjev zemlje. Takšne posledice vplivajo na vse spektre človekovega življenja. Te okoljske katastrofe otežuje tudi dejstvo, da sta ekološka zaščita in obnova še vedno prenizka prioriteta med vojno in po njej. Vpliv na okolje ni vedno zelo neposreden in velikokrat ga med samim konfliktom ni mogoče opaziti, ima pa zato zelo dolgotrajne posledice. (Lenntech 2006).

Okoljski vidik je tesno povezan tudi z ostalimi vidiki vojne, saj vojna nikoli ni izolirano dejanje. Kadar je okolje v katerem živimo totalno uničeno, izgubimo praktično vse, dom, delo, zmožnost služenja denarja, vsa proizvodnja se ustavi, kar ima ogromne gospodarske posledice na državo in tudi veliko ostalih držav, tako v regiji v kateri potekajo nemiri, kot v celotnem globaliziranem svetu. Pride do pomanjkanja hrane in vode, elektrike, ljudje, ki so preživeli so prisiljeni zapustiti svoje domove in se začasno zateči v najbližja območja v katerih ne potekajo oboroženi spopadi.

Socialno-ekonomske razmere so lahko podlaga za razvoj različnih konfliktov, množična migracijska gibanja, porast kriminala in terorizma, hkrati pa marginalizirajo pomen človekovega odnosa do okolja, saj kratkoročno preživetje prevlada nad dolgoročnim varnostnim premislekom. Že sami okoljski problemi, ki jih ne povzročajo vojne zaostrejejo socialno-ekonomske razmere, povzročajo migracije in konflikte. Če temu dodamo še oborožene spopade in njihov vpliv na ljudi in okolje, je vse skupaj še bolj intenzivno (Žabkar in Malešič 2014, 23–24).

V naslednji točki bom prikazala na aktualnem primeru vojne v Siriji, kako se vsi ti vidiki med seboj povezujejo. To je vojna, ki poteka v modernem času, času ko je tehnološki razvoj na vrhuncu in naj bi bila vsa mednarodnopravna določila že dolgo splošno sprejeta in upoštevana.

6.3 Vojna v Siriji (aktualni primer)

Vojna v Siriji traja že od marca 2011, ko so se po vzoru arabske pomladi pričeli protesti z upanjem po demokratičnih spremembah in koncu režima Bašarja al Asada. Režim jih je skušal zatreti s silo, kar ni uspelo, kmalu so se razširil po vsej državi. Zaradi nenehne uporabe sile so žrtve bile številne, protestniki so se začeli braniti tudi z orožjem. Protesti so kmalu prerasli v upor in oborožen boj proti pripadnikom režima. Konflikt v Siriji je preraščal v državljansko vojno. Uporniki proti režimu so začeli vzpostavljati lastno vojsko, začeli so se spopadi za mesta, naselja in ozemlje. Boji so leta 2012 dosegli prestolnico Damask in drugo največje mesto Alep (Primorske 2015).

Umrlo je že več kot 200.000 tisoč ljudi, večina države je popolnoma uničena, povzročena materialna škoda je ogromna. V šestih letih od izbruha konflikta je Sirija postala poligon merjenja moči svetovnih sil, gojišče džihadistov, vmešana je tudi samooklicana Islamska država in vir begunskega vala, ki je razkril neenotnost in nemoč Evrope. V sirski konflikt je danes vpletenih veliko več akterjev, kot pa na začetku. Režim podpirajo Rusija, Iran in šiitski borci iz Libanona, Hezbolah, Irak, Afganistan in Pakistan, upornike pa podpirajo Savdska Arabija, Katar, Združeni arabski emirati, Kuvajt, Združene države Amerike, Francija in Velika Britanija. (24ur 2016).

Sirski begunci predstavljajo vse večji problem pri sirskih sosedah, Libanonu, Jordaniji in Turčiji, v katerih naj bi si zatočišče poiskali najmanj štirje milijoni Sircev. Tako veliko število beguncev povzroči kaos in poslabša življenjske razmere vseh ljudi na tem področju. Z begunskim valom in krizo se sooča tudi Evropa, ki je doživela največje množične migracije po drugi svetovni vojni. V Evropsko unijo je prispelo več kot milijon beguncev in migrantov. Konflikt v Siriji je povzročil tudi veliko humanitarno katastrofo. Po ocenah Evropske unije je leta 2015 kar 12,2 milijona Sircev oziroma več kot polovica vseh prebivalcev potrebovala nujno humanitarno pomoč (Primorske 2015).

Tako uporniki kot vladne oblasti imajo na voljo veliko sredstev za vojno saj jih podpirajo različne strani, kar otežuje razreševanje konflikta. V spopadih se je uporabljalo tudi kemično orožje, po ocenah Organizacije združenih narodov sta obe strani zagrešili številne vojne zločine, tudi poboje, mučenja in posilstva. Najhujši napad s kemičnim orožjem med šestletno sirsko državljansko vojno se je zgodil leta 2013 v Ghouti blizu Damaska, ko je bilo po zelo različnih ocenah ubitih od 280 do 1700 ljudi. Zanj obtožujejo Al Asadov režim. To je bil sploh najhujši napad s takšnim orožjem na svetu po iraško-iranski vojni v 80. letih (Dnevnik 2017).

Še eden izmed pomembnih vidikov vojne v Siriji, ki je tako okoljski vidik kot gospodarski oziroma ekonomski vidik, je zemeljski plin in v manjši meri nafta, zaradi katere je bilo uničene veliko infrastrukture. Kljub temu da v Siriji teh surovin ni veliko, pa so uporniki zasedli nekaj naftnih polj, zaradi česar se je zmanjšal zaslužek vlade. Sirija je imela leta 2011, v letu, ko se je pričela vojna, 20 odstotkov prihodka v državni proračun z izvozom nafte. Evropska unija je bila ena izmed največjih uvoznic, kar se je zaradi uvedbe sankcij leta 2013 drastično zmanjšalo, na izvoz nafte je vplivala tudi vojna škoda. Poleg črpanja nafte je Sirija pomembna tudi kot tranzitna država, preko katere zemeljski plin potuje prot Evropi. Katar, kot največji izvoznik utekočinjenega zemeljskega plina na svetu, je imel v načrtu speljati plinovod skozi Sirijo, vendar se Sirija zaradi sodelovanja z Rusijo s tem ni strinjala in je raje podprla plinovod iz Irana in Iraka. Vojna v Siriji ni le vojna, ki se je začela zaradi želje po uveljavitvi višje demokracije in mednarodni akterji niso posredovali le zaradi kršenja humanitarnega prava (predvsem uporaba kemičnega orožja) ampak imajo tukaj ogromno vlogo tudi politični razlogi, transport in prodaja surovin (Berginc 2014, 25–26).

Hidrologi in humanitarne skupine opozarjajo na pomanjkanje dostopa do vode, kar spodbuja bolezni, še več migracij in onesnaževanje, ne samo v Siriji ampak tudi v sosednjem Libanonu. Varnost in dostop do vode se še naprej slabšata za mnoge civiliste, dokazi pa kažejo, da strani, ki sodelujejo v oboroženih spopadih uporabljajo nadzor nad vodno infrastrukturo kot orožje, kar je seveda v nasprotju z mednarodnopravnimi določili. Dodatni pritisk na oskrbo z vodo in zagotavljanje higiene je sedaj na sosednjem Libanonu, kateremu se je število prebivalstva povečalo kar za 30 odstotkov. Ta pritok ljudi je imel zelo negativen učinek, s povečanim povpraševanjem po vodi in večjo količino odpadkov, ki se ne obdelujejo. Bližnji vzhod kot celota ima najnižjo razpoložljivost vode na svetu, hkrati pa ima tudi eno najvišjih stopenj rasti prebivalstva. Voda je postala posredna varnostna grožnja na celotnem Bližnjem vzhodu, zato bi bilo potrebno več pozornosti nameniti porabi vode, prebivalstvu, hrani in oskrbi z energijo. To niso neposredne varnostne grožnje, ampak rastejo in lahko v prihodnjih letih prispevajo k neposrednejšim grožnjam (Vidal 2016).

7 ZAKLJUČEK

Organizacija združenih narodov je 6. november razglasila kot mednarodni dan preprečevanja izkoriščanja okolja v času vojne in oboroženih spopadov. Leta 2014 je takratni generalni sekretar Ban Ki Moon na ta dan podal izjavo v kateri opozarja prav na okoljski vidik oboroženih spopadov. Okolje je že dolgo tiha žrtev vojne in oboroženih spopadov, to se kaže v onesnaževanju zemlje, uničevanju gozdov, plenjenju naravnih virov in propadu sistemov nadzora in upravljanja. Organizacija združenih narodov z raznimi mednarodnimi sporazumi želi vse države zavezati k varovanju okolja pred vplivi vojne in preprečiti prihodnje konflikte nad naravnimi viri (Organizacija združenih narodov 2014.)

V diplomski nalogi sem postavila dve hipotezi. Razvoj humanitarnega (vojnega) prava in določitev omejitev glede orožij in načina vojskovanja je pripomogel k zmanjšanju posledic, ki jih imajo vojne na okolje, je prva hipoteza. V tej hipotezi sem preučevala mednarodno pravo, predvsem tisti del, ki govori o omejevanju glede orožij, metod vojskovanja in varstvu okolja v času vojne in oboroženih spopadov. Hipotezo lahko le delno potrdim. Omejitve in prepovedi glede uporabe nekaterega konvencionalnega orožja in orožja za množično uničevanje so res pripomogle k zmanjšanju škode, ki jo imajo oboroženi spopadi na okolje, sploh če to primerjamo s škodo iz prve in druge svetovne vojne. Poglavitna načela in določbe so že postale del običajnega prava. Leta 1976 sprejeta Konvencija o prepovedi vojaškega ali vsakršnega

drugega sovražnega delovanja, ki povzroča spreminjanje okolja (ratificirana 2004) je eden izmed najpomembnejši aktov na tem področju. Posebna konvencija Organizacije združenih narodov, ki je bila sklenjena leta 1980 je opredelila prepoved uporabe nekaterih konvencionalnih orožij, ki se uporabljajo tudi v današnjem času. Kemično orožje oziroma strupeni plini so bili prepovedani že s Haaškim pravilnikom leta 1907. Vendar se v prvi svetovni vojni ta prepoved ni spoštovala. Leta 1925 so sprejeli Ženevski protokol o prepovedi strupenih in zadušljivih plinov in biološkega orožja. Protokol je bil spoštovan v drugi svetovni vojni in večini vojn, ki so potekale v tem času. Leta 1993 je bila sklenjena Konvencija o kemičnem orožju, ki je uvedla tudi nadzor nad proizvodnjo tega orožja in ima za ta namen razvit institucionalni mehanizem, za biološko orožje tega mehanizma ni (Sancin in drugi 2009, 158).

V aktualnem primeru, ki sem ga predstavila, lahko vidimo, da se prepoved uporabe kemičnega orožja ne spoštuje.

Prav tako je poseben primer jedrsko orožje za katero je bilo sklenjenih več sporazumov, ki prepovedujejo poskuse z njim, njegovo širjenje in nameščanje na določena območja ter omejevanje proizvodnje. Vendar pa pogodbeno določene prepovedi uporabe tega orožja še vedno ni. Predvsem se tukaj vidi premajhna razčlenjenost določb mednarodnega prava na tem področju in težava pri opredeljevanju odgovornosti, sploh velika težava je da ne veljajo za vse države isto. Prvi dopolnilni protokol k ženevskim konvencijam o žrtvah vojne (1977) sicer izrecno prepoveduje napade na naravno okolje, med hudimi kršitvami prepovedi konvencije pa jih ne zasledimo. Zelo posredno je mogoče zaznati tako odgovornosti ter sankcije za poškodovanje in uničenje naravnega okolja v določbi, po kateri bo stran v spopadu, ki prekrši določbe protokola, dolžna plačati ustrezno odškodnino (Jogan 2007, 56).

Okoljski vidik je sicer v zadnjih desetletjih postal bolj pomemben, bolj upoštevan, vendar je v ospredju še vedno človeški vidik. To je popolnoma sprejemljivo in logično, saj smo ljudje tisti, ki pripravljamo in sprejemamo pravne akte in ljudje so še vedno tisti, ki posledice vojn in oboroženih spopadov najbolj občutijo. Večina držav imajo okoljske predpise v svojih pravilih o delovanju vojske, kar še pred desetimi leti ni bilo tako. Ti predpisi urejajo tudi pokonfliktno sanacijo. Zakoni in kodeksi ravnanja lahko služijo izboljšanju dela škode, ki so jo povzročile vojne velikih vojsk, toda pravni okviri in notranja pravila delovanja ne bodo dosegla državljanskih vojn v Afriki, Siriji in drugje. Povsem razumljivo je, da bodo obupani ljudje še

naprej počeli vse kar bi jim ob tistem trenutku ohranilo življenje in ne bodo preveč razmišljali o posledicah, ki jih povzročajo na okolje. Oboroženi konflikti postajajo vedno bolj zapleteni in potrebujejo rešitve, ki bolj podrobno obravnavajo osnovne vzroke zakaj je do njih prišlo.

Svojo drugo hipotezo, da so kljub razvoju tehnologije, posledice oboroženih spopadov na okolje še vedno velike, kar vpliva na demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice, lahko potrdim in sem delno potrdila že v prejšnjem delu. Kljub razvoju tehnologije, naprednemu orožju smo v današnji moderni družbi in aktualnih konfliktih priča uporabi kemičnega orožja, nenehnih groženj z uporabo jedrskega orožja in izkoriščanju dostopa do naravnih virov, za pridobitev taktične prednosti. Vsi primeri oboroženih spopadov, ki so imeli velik vpliv na okolje in tudi spopadi, ki jih je povzročila borba za izkoriščanje naravnih virov, so vplivali tudi na druge posledice. Vojna sama po sebi vedno vpliva na vse, demografski dejavnik, socialno-ekonomski dejavnik in seveda tudi na okolje. V tem delu diplomske naloge sem želela predvsem raziskati in predstaviti kolikšen vpliv ima okoljski vidik oboroženih spopadov na druge vidike. Če se spet vrnem na aktualni primer iz sirijske državljanske vojne lahko vidimo, da je vojna zapustila mesta v ruševinah in povzročila veliko škodo na industrijskih lokacijah, ključni infrastrukturi in naftni industriji. Državljska vojna je povzročila ogromno beguncev, ki potujejo v sosednje države in proti Evropi, kar vpliva tako na demografski vidik, ima tudi socialno-ekonomske posledice, ponuja se priložnost za organiziran kriminal, ki se je povečal, prinaša pa še večja varnostna tveganja.

Dejstvo je, da smo ljudje odvisni od našega okolja in kljub razvoju tehnologije imajo v času oboroženih spopadov še vedno prednost orožja, ki zelo uničujoče vplivajo na okolje. Kadar nam okolje ne more več nuditi osnovnih sredstev za preživetje, smo si prisiljeni poiskati novo. V Afriki, kot celini z največ državljanskimi vojnami, se to kaže v uničenju velikega dela rodovitne zemlje. Ljudje, ki se v teh konfliktnih območjih predvsem ukvarjajo s kmetijstvom, se s tem tudi po konfliktu (v veliko primerih le začasna premirja) ne morejo več ukvarjati. Proizvodnja hrane se drastično zmanjša, kar privede do še večje humanitarne krize. Zaradi velikega števila beguncev, zagotavljanje hrane, vode in bivališč zelo obremenjuje tudi vire držav v katere potujejo.

Tehnološki napredek je viden povsod, tudi v vojaški industriji, načinu bojevanja, vendar pa tako kot vse, tudi ta, ni razporejen enakomerno. Nekatere države finančno niso zmožne vlagati v

napredno tehnologijo, kar se pozna tudi v uporabi orožja. Med njimi je tudi večina držav v najbolj nemirnih predelih sveta. Uporablja se orožje, ki je pač na voljo in se njegov vpliv na okolje niti ne upošteva. Predvsem je nekakšna ocena, da če ima država druge težave, kot so ekonomske težave, revščina, naraščanje kriminala, ali pa nasprotno, če se je usmerila predvsem v proizvodnjo in gospodarski napredek, potem ohranjanje okolja nima najpomembnejše vloge, še več, njegova vloga je zelo majhna. Tako je v mirnem, kot v vojnem stanju.

Moja diplomaska naloga je o okoljskem vidiku oboroženih spopadov, zato naj zaključim z naslednjim, če poskuša nekdo zasesti neko območje, ga verjetno ne bo popolnoma uničil, ker od njega potem ne bo nobene koristi.

8 LITERATURA

1. Austin, Jay E. in Carl E. Bruch 2000. *The enviromental consequences of war: legal, economic, and scientific perspectives*. New York: Cambridge University Press.
2. Berginc, Tim. 2014. *Vojna v Siriji-lokalni spopadi med globalnimi akterji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
3. Collins M., John. 1998. *Military geography for professionals and the public*. Washington D.C.: Potomac books INC.
4. Cosmato, Donna. 2010. *How War Impacts the Environment and People*. Dostopno prek: <http://www.brighthub.com/environment/science-environmental/articles/87675.aspx> (20. avgust 2017).
5. Dnevnik. 2017. *Kemično orožje je sejalo smrt med sirskimi civilisti*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042768015> (29. avgust 2017).
6. Doyle, Timothy in Doug McEachern. 2008. *Enviroment and politics*. London: Routledge Taylor and Francis group.
7. Grizold, Anton. 1999a. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. --- 1999b. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
9. Iskra. 2016. *Poguben spoj politično-ekonomskih in okoljskih dejavnikov ter vojne za fosilna goriva*. Dostopno prek: <https://studentska-iskra.org/poguben-spoj-politico-ekonomskih-in-okoljskih-dejavnikov-ter-vojne-za-fosilna-goriva/> (15. september 2017).
10. Jogan, Savin. 2007. *Pravni status ter varstvo narave in okolja v oboroženih spopadih*. Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/dokumenti/63/2/2007/04_Jogan_943.pdf (29. avgust 2017).

11. Kotnik-Dvojmoč, Igor. 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Lallanilla, Marc. 2017. *The Effects of War on the Environment*. Dostopno prek: <https://www.thespruce.com/the-effects-of-war-on-environment-1708787> (20. avgust 2017).
13. Lenntech. 2006. *Environmental effects of warfare*. Dostopno prek: <http://www.lenntech.com/environmental-effects-war.htm> (15. avgust 2017).
14. Malešič, Marjan. 2012. Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. *Teorija in praksa* 49 (2): 264–282.
15. --- 2004. Environmental Security: A case of Slovenia. V *Defense and Environment: Effective Scientific Communication*, ur. Katarina Mahutova, 139–152. Dordrecht: Kluwer academic publishers.
16. Mathiesen, Karl. 2014. *What's the environmental impact of modern war?* Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/environment/2014/nov/06/whats-the-environmental-impact-of-modern-war> (3. september 2017).
17. --- 2014. *The environmental impact of war: In Kuwait in 1991, after the Gulf War ended, the retreating Iraqi forces torched hundreds of oil wells*. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/environment/2014/nov/06/whats-the-environmental-impact-of-modern-war> (3. september 2017).
18. Obramba. 2015. *Pet evropskih držav bo dobilo jedrsko orožje, tudi Italija*. Dostopno prek: <http://www.obramba.com/novice/pet-evropskih-drzav-bo-dobilo-jedrsko-orozje-tudi-italija/> (20. avgust 2017).
19. Pax for peace. 2015. *Amidst the debris: Environmental impact of conflict in Syria could be disastrous*. Dostopno prek: <https://www.paxforpeace.nl/stay-informed/news/amidst-the-debris-environmental-impact-of-conflict-in-syria-could-be-disastrous#> (3. september 2017).

20. Prebilič, Vladimir. 2009. Geografija in vojne. V *Varnost, humanitarnost, obnova in razvoj: mirovne operacije – pokonfliktne varnostne, ekonomske, finančne, humanitarne, stabilizacijske in rekonstrukcijske teorije, prakse in dileme*, ur. Pipenbaher, Bojan, 115–132. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, Direktorat za obrambne zadeve, Urad za civilno obrambo, Sektor za civilno obrambo.
21. Portal Plus. 2016. *Posledice "male svetovne vojne" v Siriji so za Slovenijo še vedno nepredvidljive*. Dostopno prek: <https://www.portalplus.si/1844/mosul-ii/> (29. avgust 2017).
22. Prezelj, Iztok. 2002. Kompleksno ogrožanje varnosti in nastajanje kompleksnih kriz (analiza primera terorističnih napadov na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon). V *Nacionalna in mednarodna varnost*, ur. Marjan Malešič, 59–76. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
23. Primorske. 2014. *Štiri leta vojne v Siriji*. Dostopno prek: <http://www.primorske.si/Novice/Svet/Stiri-leta-vojne-v-Siriji> (29. avgust 2017).
24. Rajk, Matej. 2011. *Vojna ali oboroženi spopad: Slovenija 1991*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Sancin, Vasilka, Dominika Švarc in Matjaž Ambrož. 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje. Dostopno prek: Digitalna knjižnica MORS.
26. Sierra Club of Canada. 2003. *The Environmental Consequences of War*. Dostopno prek: <http://www.sierraclub.ca/national/postings/war-and-environment.html> (15. avgust 2017).
27. Siol. 2013. *Države z jedrskim orožjem*. Dostopno prek: <http://siol.net/novice/svet/drzave-z-jedrskim-orozjem-146456> (15. september 2017).
28. 24ur. 2016. *Kdo vse je netil nemir v Siriji in zakaj?* Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/svet/sirija-8.html> (29. avgust 2017).
29. Tepeh, Albin. 2010. *Vloga mednarodnega prava pri razvoju oborožitvenih sistemov*

»provisional« weapons. Seminarska naloga. Maribor: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje: Poveljniško štabna šola.

30. *UN environment*. 2017. Dostopno prek: <http://www.unep.org/> (22. avgust 2017).

31. United Nations. 2017. *Conflict and resources*. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/environment/resources.shtml> (20. avgust 2017).

32. --- 2014. *International Day for Preventing the Exploitation of the Environment in War and Armed Conflict: Secretary-General's Message for 2014*. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/events/environmentconflictday/2014/sgmessage.shtml> (22. avgust 2017).

33. Veterans for peace. 2016. *Earth Day: Exposing The Environmental Costs of War*. Dostopno prek: <https://www.veteransforpeace.org/take-action/earth-day/> (20. avgust 2017).

34. Vidal, John. 2016. *Water supplies in Syria deteriorating fast due to conflict, experts warn*. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/environment/2016/sep/07/water-supplies-in-syria-deteriorating-fast-due-to-conflict-experts-warn> (29. avgust 2017).

35. Vukašinović, Janja. 2006. *Varnostne implikacije okoljskih problemov v Severovzhodni Afriki*. 2006. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

36. *Zakon o varstvu okolja*. (ZVO-1-UPB1). Ur. l. RS. 20/2006. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/72890> (20. avgust 2017).

37. Zapušek, Klementina. 2003. *Okoljska politika Slovenije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

38. Žabkar, Anton in Marjan Malešič. 2014. Nevojaški viri ogrožanja varnosti Sredozemlja.. *Annales* 24 (1): 13–26.